

Villur í Íðorðasafni

EKKI VERÐUR hjá því komist að minna enn einu sinni á að villur komust inn í Íðorðasafn lækna varðandi íslensku þýðingarnar á fræðiheitanum **etiologia** og **pathogenesis**. Um þetta efni var áður fjallað í 15. og 44. íðorðapistli (Fréttabréf lækna 1991; 9: 3 og 1993;11: 6). Tilefnið nú er notkun íslenska heitisins **meingerð** í fyrirsögn greinar Kristjáns Derekssonar, læknanema, og Björns Rúnars Lúðvíkssonar, læknis, um salisýlofnæmi (Læknablaðið 2004; 90:5 45-51).

Orsakafraði

Í 44. pistli kom eftirfarandi fram: „**Etiologia** er talið myndað úr grísku orðunum **aitia**, sem merkir *orsök*, og **logos**, sem merkir *orð*, *umræða* eða jafnvel *ritgerð*. **Logia** (E. -logy) er í samsetningum oftast þýtt sem *-fræði* eða *fræðigreini*. Bein þýðing á etiologia er því einfaldlega **orsakafraði**. Orsakafraði má skilgreina sem þá *fræðigreini er fjallar um orsakir og orsakahætti sjúkdóma*.“ – „Rétt er að benda á að orðið **etiologia** er notað á að minnsta kosti tvo vegu í læknisfræði, annars vegar sem heiti á fræðigreini og hins vegar sem heiti á orsakalýsingu tiltekins sjúkdóms.“

Nauðsynlegt er því að færslan sem fylgir enska heitinu **etiology** í Íðorðasafni lækna verði leiðrétt með tiliti til þessa: 1. **orsakafraði**. 2. **orsakalýsing**. Tilvísun í **pathogenesis**, meinmyndun, þarf einnig að þurrka út á þessum stað (bls. 163).

Meinmyndun

Í 15. pistli var fjallað um heitið **pathogenesis** og þar kom eftirfarandi fram: „Loks skal gerð athugasemd við þýðingu Íðorðasafnsins á **pathogenesis = meingerð**. **Genesis** þýðir **myndun** og pathogenesis lýsir því hvernig mein verður til. Betur færi á því að nota orðið **meinmyndun** um þetta fyrirbæri. Orðið **meingerð** er hins vegar best að nota um *lýsingu á vefjafraðilegu útliti meina*, það sem í enskum kennslubókum er oft nefnt **gross and microscopic pathology** og á latínu **pathomorphologia**.“

Í 44. pistli var þetta ítrekað með orðunum: „Í febrúar-pistlinum 1991 var þeirri skoðun lýst að rétta þýðingin á pathogenesis væri **meinmyndun**, enda merkir **genesis myndun** eða *sköpun*. Þetta hefur síðan verið staðfest formlega á fundi í orðanefndinni. Sjúkdómsmyndun kemur vissulega einnig til greina, en meinmyndun er styttra og liprara heiti. Þó að leiðréttingin muni ekki komast inn í Íðorðasafnið fyrr en í næstu útgáfu er mikilvægt að ritstjórn Læknablaðsins taki þetta til athugunar við yfirllestur greina.“

Meingerð

Íslenska heitið **meingerð** þarf einnig að komast inn í Íðorðasafn lækna. Einfaldast væri að breyta færslunni sem fylgir enska heitinu **pathology** þannig: **1. meinafræði**. *Fræðigreini sem fjallar um myndun og gerð þeirra breytinga, sem fram koma í vefjum og líffærum við sjúkdóma*. **2. meingerð**. *Lýsing á þeim breytingum sem fram koma í vefjum og líffærum við sjúkdóma*.

Einnig gæti verið æskilegt að bæta inn í Íðorðasafnið samsettu, ensku heitinum: **gross pathology**, og **microscopic pathology**. Færslurnar gætu orðið þannig: **gross pathology**, *stórsæ meingerð*. *Sjúklegar vefjabreytingar sem greinast í vefjum og líffærum við skoðun þeirra með berum augum*; og **microscopic pathology**, *smásæ meingerð*. *Sjúklegar breytingar sem greinast í vefjum og líffærum við smásjárskoðun vefjasneiða úr þeim*.

Manipulation

Jóhann Tómasson, læknir, sendi erindi til ritstjórnar Læknablaðsins sem síðan var vísað til undirritaðs. Hann biður um góðar þýðingar á orðunum **manipulation** og **manipulate** í læknisfræðilegu samhengi.

Enska nafnorðið **manipulation** er þýtt með íslenska orðinu **handfjöllun** í Íðorðasafni lækna og er þar sagt merkja: *Kunnáttusamleg beiting handa, t.d. við þreifingu, lögum liðhlaups eða hauls, vendingu fósturs o.s.frv.* Læknisfræðiorðabók Dorlands bætir um betur og gefur tvær merkingar: *1. Haganleg eða lipur meðferð, svo sem með höndum*. *2. Í sjúkrahjálfun: Óvirk hreyfing í liðamótum af völdum ytri krafta, út fyrir mörk virkrar hreyfingar í þeim*. Í Ensk-íslenskri orðabók Arnar og Örlygs kemur fram að hin almenna notkun orðsins er margvísleg. *1. handfjöllun, það að handleika (e-ð)*. *2. stjórnun (einkum með óheildarlegum brögðum eða baktjaldamakki)*. *3. hagræðing, fjölsun*. *4. hnykking, lagfæring beinbrots eða liðhlaups með höndum einum*. Í skýringum við sögnina **manipulate** er bætt við merkingunni: *ráðskast með, hafa áhrif á (mann eða atburðarás) með kænskubrögðum*. Í hinni miklu fjölfræðiorðabók Websters eru að auki tilgreindar merkingarnar *meðhöndla, stjórna, stýra, sérstaklega af leikni, við meðferð eða aðra framkvæmd*.

Flestar upprunaskýringar vísa til þess að latneska orðið **manus** táknar *hönd* og að **manipulus** var *handfylli eða lítið knippi af einhverju*. Einnig má vekja athygli á því að latneska sögnin **pulsare** merkir að *slá, berja eða banka* og í yfirfærðri merkingu að *hreyfa, hræra eða hafa áhrif á*. *Framhald í næsta blaði.*

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir
á Landspítala Hringbraut.